

O analiză a strategiilor politico-literare aflate la originea articolului maiorescian *Literatura română și străinătatea*

Gabriel NEDELEA
Universitatea din Craiova
gabriel.nedelea.macedon@gmail.com

Abstract: The article *Romanian Literature and Foreign Countries*, published by Titu Maiorescu in 1882, has been analysed so far exclusively through the lens of the theory of the novel outlined in its pages. Inconsistencies and contradictions have been highlighted in comparison to the *Critiques* written up to that point, as well as the superficiality of the used hypotheses and arguments, derived from generalizations and caused by a narrow corpus of works, compiled subjectively. However, this work was merely a link in the strategy of legitimizing Junimea writers, describing their internationalization, a strategy that involved the use of literature by the Junimea leader as a means and tool of cultural diplomacy. This article proposes an analysis of the contexts, the ideological background, and the political plan on which the article *Romanian Literature and Foreign Countries* was based.

Keywords: Mite Kremnitz, Titu Maiorescu, cultural diplomacy, Junimismul, the internationalization of Romanian literature.

1. Necesitatea contextualizării

Criticele lui Titu Maiorescu au fost periodice și sistematice analizate atât din perspectivele istoriei literare, disciplină ce și-a căutat legitimitatea aproape exclusiv prin configurări ale *literaturității*, cât și din perspectivele istoriei ideilor, respectiv, din cele ale ideologiei junimiste și/ sau prin prisma ideologiilor receptării. Însă, în mod paradoxal, nu au beneficiat de contextualizări complexe. Nu s-a pus decât foarte rar problema originii *contradicțiilor* criticului, s-a discutat doar tangențial despre statutul pe care Maiorescu l-a atribuit literaturii.

Sorin Alexandrescu a sesizat, de exemplu, „că strategia «Junimii» era de a pune la punct un sistem de echivalență și de transformare reciprocă a științei (*savoir*) în putere (*pouvoir*). Știința acumulată *dincolo* (la Berlin, Viena, Paris) devine o sursă de putere *aici* (la Iași) și o legitimare a oricărei pretenții ulterioare de putere” (Alexandrescu 1999: 52). Ar fi fost însă nevoie de o analiză pe mai multe nivele, pentru că acest proces nu s-a rezumat la afirmarea și impunerea publică a membrilor grupării. Descrierea principiilor organizării și funcționării Junimii trebuie dublată, în mod necesar, de gândirea politică propriu-zisă a lui Maiorescu, de modurile de acțiune și de proiectele concrete ale acestuia. Cele

două planuri, cultural și politic, nu numai că nu se exclud în concepția sa, ci se întrepătrund până la a deveni interdependente, aspect important mai ales pentru înțelegerea anumitor articole, după cum vom demonstra aici.

Mircea A. Diaconu a atras atenția că din cauza unei lecturi incomplete, reducătoare, motivate și de un calcul metodologico-ideologic, Lovinescu „îl asociază” pe Maiorescu „în permanență cu teoria formelor fără fond”, chiar dacă el „nu rămâne prizonierul” acesteia, ci „în activitatea politică reperul formelor fără fond e substituit de *adevarea la concret, de pragmatism*” (Diaconu 2018: 76). Remarca relevă o serie de complexe ale întregii exegeze dedicate *Criticelor* și temelor derivate din ele. Într-adevăr, Lovinescu îl citește pe Maiorescu „de-contextualizând sau schimbând contextele” (Diaconu 2018: 76), ceea ce va face, în general, toată critica noastră literară, având prejudecata că e necesară o depolitizare prealabilă a oricărei interpretări și instrumentalizări. În aceeași ordine de idei, criticului i se solicită și consecvența în cadrele idealismului. Or, acesta a fost doar unul dintre traiectele pe care și le-a însușit.

Soliditatea criticismului maiorescian nu consistă în faptul că autorul său ar fi adoptat sau creat un singur sistem, integrator în absolut, pe care l-ar fi aplicat și probat în cultura română. A pretinde că pe baza unei astfel de coerențe (omogenități) trebuie să-i fie reafirmată periodic temeinicia înseamnă a introduce o structurare ce va duce, inevitabil, la ivirea unor divergențe. Ceea ce în plan ideatic trădează fracturi și contradicții poate avea explicații în planul mai larg al *politicii culturale*. Dar acest unghi a fost evitat metodic, la propriu, sau, mai bine spus, camuflat și deturnat pentru susținerea politicilor explicite sau implicite ale receptării, deliberate sau forțate de presiuni și constrângeri externe. Maiorescu nu se poate „abstrage din condiția sa istorică” (Manolescu, 1970: 269), în ciuda faptului că și-a premeditat cu măiestrie astfel de ieșiri prin invocarea *adevărului* și a principiilor pur raționale, în registrele idealismului.

Maiorescu a știut că pentru impunerea unei *direcții noi*, într-o societate în care „lipsește încă tradiția literară și prin urmare comunitatea de idei în privința operelor ce le numim frumoase” (*Comediile D-lui I. L. Caragiale*, 1885), era nevoie de mai mult decât de o fundamentare critică și, eventual, teoretică. Din acest motiv, după o primă etapă de o polemică virulentă, în care face apel să se conștientizeze și să se „recunoască legitimitatea critică” și, pe acest fond, posibilitatea unei evoluții, Maiorescu trece la o a doua etapă, aproape complet ignorată de exegeți, în care elaborează un proiect de legitimare internațională. Istoricii literari au omis planul propriu-zis tocmai din cauza „depolitizării” criticului și din cauza modului în care au ierarhizat conjuncturile și evenimentele din viața liderului junimist. Relația cu Mite Kremnitz, de pildă, nu a stârnit suficient de mult interesul pentru o cercetare detaliată a colaborării literare dintre cei doi, deși ar fi relevat o serie de date determinante despre geneza articolului *Literatura română și străinătatea*, din 1882. De altfel, scrierile și rolul lui Mite Kremnitz nu au intrat decât tangențial în narativizările exegeților, ceea ce face să avem doar un portret vag al său, datorat, și acesta, mai ales legăturilor sociale sau personale pe care le-a întreținut cu diferite figuri de prim-plan din epocă, între care, Eminescu și Carmen Sylva. Chiar și anecdotică e sărăcăcioasă în acest caz,

extrem de ofertant, de fapt, prin prisma participării și impulsionalității vieții sociale junimiste de către scriitoarea de origine germană.

În 1877, Mite Kremnitz publica *Rumänische Skizzen* la Editura Socec din București, antologie de nuvele românești traduse în limba germană, în cuprinsul căreia se regăsesc *Crucea din sat* și *Popa Tanda* de Ioan Slavici, *Popa Gavril* și *Cucoana Nastasica* de Iacob Negruzzi, *Mihnea cel Rău* de Al. Odobescu, „povestea *Doi feți cu stea în frunte*, după redacțiunea lui Slavici”, și *Șanta* de N. Gane. Trei ani mai târziu, la Editura Lipsca, avea să apară un al doilea volum, *Neue rumänische Skizzen*, cu un conținut diferit, dar cu aceiași autori, dintre care lipsea, totuși, Odobescu, iar Negruzzi era prezent doar cu o „copie după natură”, *Ioniță Cocovei*, în timp ce în dreptul lui Gane se aflau două nuvele: *Andrei Florea Curcanul* și *Sfântul Andrei*, iar de la Slavici erau redate *Gura satului* și *Budulea Taichii*. Criticul avea convingerea „că se poate formula de-a dreptul un nou principiu estetic în privința romanului modern, în deosebire de tragedie” (Maiorescu 2005: 556), principiu care s-ar fi aplicat și celor două cărți de proză românească destinate exportului în mediile culturale de limbă germană. Teoria încropită e însă neconvingătoare, amendată ca atare, dar a acaparat atenția tuturor criticilor și istoricilor literari.

Într-adevăr, *corpusul* de la care se pornește în *Literatura română și străinătatea*, deși conține unele titluri din *canonul occidental*, precum *Madame Bovary* sau *David Copperfield*¹, e unul redus. Dar lista, în întregul ei, nu e chiar irelevantă pentru tendința modernă la care Maiorescu se referă. Rezonanță internațională au și *Memoriile unui vânător* și *Nov* de Turgheniev. Pe Alarcon și Bret Harte îi traduseseră Maiorescu însuși, din calcule diplomatice, publicându-i în *Convorbiri literare* și în volum – *Patru romane* (Craiova, Editura Librăriei S. Samitca, 1882). Titlurile lui Paul Heyse și Fritz Reuter se bucurau de o largă recunoaștere în epocă. Nuvelele celui dintâi au fost traduse în deceniile șapte și opt din secolul al XIX-lea în franceză, engleză, italiană, olandeză și daneză, iar în 1910, Paul Heyse a devenit laureat al Premiului Nobel Pentru Literatură. *Ut mine Stromtid*, romanul în trei volume semnat de Fritz Reuter, editat și în engleză în 1878 (de M.W. MacDowel), a stat la baza a nu mai puțin de șapte ecranizări în secolul al XX-lea. Importantă e și introducerea lui Slavici, cu *Gura satului*, și a „neprețuitului Creangă”, cu *Amintirile din copilărie*, în această enumerare, tactică prin care se viza o afirmare a valorii lor prin participarea la presupusa mutație literară.

Aproximativ aceleași referințe bibliografice le regăsim și într-un articol al lui Mihai Eminescu din 5 decembrie 1876, despre reprezentarea a două piese de Gogol, în care publicistul evidențiază existența la nivel european a unei literaturi preocupate de „viața reală a poporului” și îi nominaliza ca reprezentanți pe Fritz Reuter – la germani, „la americani pe Bret Harte, la unguri pe Petöfy, la români, pentru țăranul din Moldova, Creangă, pentru

¹ După cum a arătat N. Manolescu, în *Contradicția lui Maiorescu*, autorul articolului din 1882 desconsidera, totuși, aceste romane, după cum reiese dintr-o scrisoare către Duiliu Zamfirescu: „Ne-au prea amărât (unilateral, prin urmare fals) realiștii preținși Flaubert-Zola-Maupassant cu urâtul, tristul, nefericitul... o suflare senină peste acești păcătoși, fie-le țărâna grea pe mormântul literaturii.” (Manolescu 1970: 230).

crișăni, Slavici, pentru spiritul și viața târgoveților, întrucâtva Anton Pann” (Eminescu 2018: 106). Mai mult, analiza era condusă în același sens ca la Maiorescu, dar cu șase ani mai devreme: „Piesa aceasta [*Revizorul general* de N. Gogol] este, după cum ușor se putea prevedea, mai mult epică decât dramatică, căci toți scriitorii populari sunt mai mult epici, de la Homer începând și până la Fritz Reuter. Nu este dar vorba despre lupte sufletești deosebite, de încurcături dramatice, precum le leagă și dezleagă autorii franțuji, nu de-un plan care să-ți ție interesul încordat până la final” (Eminescu 2018: 107). Scriitorul atrăgea atenția că din această literatură fusese extras nervul romantic, excepționalismul, devenind, astfel, realistă. Susținea însă că trăsăturile acestea își aveau originea în antichitate. Or, aceste similitudini demonstrează că și Eminescu știa despre noul „curent”, discutat și cunoscut, cel mai probabil, la Junimea încă de la începutul anilor '70.

Problema e că Maiorescu nu a recunoscut în mod direct miza *teoriei* sale: transcenderea romantismului. Îl ignoră total, și el, și antologatoarea, pe prozatorul Mihai Eminescu, în ciuda faptului că nuvela *Sărmanul Dionis* fusese publicată în *Convorbiri literare* încă din 1872. Diferențele pe care le trasează între *tragedie* și *roman* par, mai degrabă, diferențele dintre romantism și un realism grefat, în primă fază, tot pe literatura populară, dar altfel, mai în spiritul mecanismelor și obiceiurilor culturii populare concrete, cu funcții reglatoare la nivel psihologic și social, decât în spiritul idealizării creațiilor folclorice literar-artistice.

Eminescu a semnalat și apariția editorială a *Rumänische Skizzen* chiar în 1877, în *Curierul de Iași*, remarcând că n-a avut nici un ecou în mediile autohtone, cu excepția menționării în ziarul german *Epoche* din București, în care a fost reprodusă în foileton nuvela *Popa Tanda*. În scurta sa dare de seamă, poetul aprecia traducerea ca „foarte bună” și a consemnat și „introducerea” cărții, formată dintr-un text al lui Mite Kremnitz „asupra culturii române din veacul al XV-lea până astăzi și din critica dlui Maiorescu contra direcției actuale a culturii noastre” (Eminescu 2018: 200). Cea de-a doua parte a constituit-o, curios lucru, chiar articolul *Împotriva direcției de azi în cultura română*, din 1868, după cum indică și o notă de subsol a „Introducerii”, cu unele modificări, ce constau în eliminarea aspectelor conjuncturale din scrierea inițială. Primul paragraf este: „Cufundată până la începutul secolului al XIX-lea în barbaria orientală, societatea română, pe la 1820, începu a se trezi din letargia ei, apucată poate de-abia atunci de mișcarea contagioasă prin care ideile Revoluțiunii franceze au străbătut până la extremitățile geografice ale Europei” (Maiorescu 2005: 159). Deși scrisese deja *Direcția nouă în poezia și proza română* (1872), Mite Kremnitz alesese, după cum se vede, scrierea cea mai incisivă din *Critice*. În schimb, în prima parte a introducerii, autoarea menționează elementele și momentele istorice cheie ale configurării identității românești, creștinismul organic, respectiv, rolul Țărilor Române de „apărătoare ale creștinătății”, precum și deșteptarea spiritului național de la începutul secolului al XIX-lea și consolidarea sa prin intermediul pașoptiștilor. Scriitoarea considera că apariția *Junimii* reflecta evoluția culturii române spre modernitate, asumată critic, deci în cunoștință de cauză, ceea ce o determina să concluzioneze că „acest lucru nu trebuie uitat pentru a putea formula, în ciuda

criticii amare a lui Maiorescu, o judecată îngăduitoare și totodată dreaptă asupra situației românești din epoca modernă” (Kremnitz 1877: IX). Prefața nu va fi reluată în *Neue rumänische Skizzen*, volumul acesta deschizându-se cu un poem al reginei Elisabeta.

Titu Maiorescu nu amintește de „Introducere” în articolul din 1882, iar istoricii literari par să fi cunoscut antologia doar prin intermediul acestuia. De exemplu, E. Lovinescu se concentrează în totalitate pe teoria schițată despre *noul principiu estetic în privința romanului modern*, având să „sublinieze”, „dintr-o astfel de improvizație”, doar „elementul persistent al dragostei pentru tot ce e etnic” (Lovinescu 1972: 513). Nicolae Manolescu a înțeles adevărata miză a articolului, dar „nu ar merita să fie examinat în cuprinsul unui capitol despre critică fiindcă el tratează, în fond, o problemă de politică culturală – cunoașterea noastră de către străini – și pe care, de ne-am fi ocupat de publicistica propriu-zisă a lui Maiorescu, n-am fi putut-o ocoli” (Manolescu 1970: 227). Ceea ce-și proiectează ca fiind specificul și metoda disciplinei îl obligă să-și delimiteze clar obiectul: „Dar o teorie despre roman, chiar și accidental formulată, iată un lucru care trebuie cercetat mai îndeaproape” (Manolescu 1970: 227). În ciuda faptului că în ultimele decenii, sub auspiciile mediului universitar, studiile literare și-au lărgit aria și au dezvoltat un cadru metodologic pentru contextualizări și abordări interdisciplinare, articolul *Literatura română și străinătatea* nu a fost repus în discuție. Se preferă un Maiorescu încremenit în idealismul *autonomiei esteticului*, principiu neînțeles, de fapt, și transformat în istoria literară într-o eroare, din cauza gândirii polarizatoare, autonomie-heteronomie, prezentă la exegeții de toate orientările ideologice, fiind excluse, practic, alte corespondențe și forme de relaționare între sferele de valori.

2. Geneza articolului *Literatura română și străinătatea*

După cum am subliniat mai sus, Titu Maiorescu a fost prezent în antologia *Rumänische Skizzen* (1877) cu o parte semnificativă din articolul *În contra direcției de azi în cultura română* (1868) și există numeroase informații că s-a implicat în realizarea și promovarea cărții. Întâlnim în *Jurnalul* criticului, începând din noiembrie 1875, diferite notițe în acest sens. Prima ce suscită interesul e din februarie 1876: „Scrisoare către Julius Rodenberg, Berlin, spre a lega relații literare cu *Deutsche Rundschau*. Expedierea lui *Popa Tanda* de Slavici și *Cocoana Nastasica* de Negruzzi – traduse în germană de Mite.” (Maiorescu 2013: 320). Cronologic, Maiorescu are această inițiativă în anul în care devine foarte interesat de o carieră diplomatică. Între 12 iunie și 14 iulie îndeplinește oficial o misiune diplomatică la Berlin, având succes în „chestiunea neutralității Dunării”². Pe 5 iulie, 1877, o altă consemnare despre lucrare:

² Am reliefat într-un alt articol („Contextualizare politico-literară a traducerilor lui Titu Maiorescu”, în *RITL*, 2024) cum Maiorescu a folosit, la începutul anilor '80, din secolul al XIX-lea, traducerile în scop diplomatic simultan cu inițiativele Reginei Elisabeta de promovare a culturii române. De altfel, criticul a evidențiat aceste aspecte în *Literatura română și străinătatea*: „Cu atât mai mare recunoștință trebuie să avem noi românii pentru regina al cărei

„Ocupat am fost cu recitirea și corectarea *Rumänische Skizzen* de Mite Kremnitz, [pe] care le-a tipărit Socec, și astăzi sunt terminate. Va apărea în această săptămână primul exemplare broșat.” (Măiorescu 2013: 362). Sunt anii în care între cei doi a existat și o idilă, iar la București se formase o nouă societate culturală, o nouă *Junime*, la care participau toți autorii prinși în volumul din 1877.

Criticul se arăta entuziasmat, la finele anului 1879, de activitatea literară în genere a cumnatei sale, enumerându-i nu numai colaborările cu revistele din spațiul germanic în care a publicat în prealabil traduceri din Slavici sau N. Gane ce aveau să intre în corpusul din *Neue rumänische Skizzen*, ci și realizările acestora în proză. În descrierea pe care i-o face intelectualului cu acest prilej se observă atât aprecieri admirative, cât și remarci pasionale: „Mite, uimitor de harnică. [...] Și o activitate literară minunată, importantă chiar și pentru noi românii, pe care o desfășoară neobosit. De mai multe ori bolnavă și, între timp, cu nervii la pământ. Dar mereu elastică și focoasă. Între timp, pesimism nativ.” (Măiorescu 2013: 434). Ulterior, vor apărea rupturi între cei doi, începând chiar din 1880, pe fondul crizelor de gelozie ale Clarei Kremnitz, dar și din cauza relației lui Mite cu Eminescu, cei doi cunoscându-se în 1877, după cum povestește scriitoarea în *Amintiri fugare despre M. Eminescu*: „Titus se uită la mine nedumerit. «– Ce n-aș da eu, spuse el, să fiu în locul acestui om, pe care tu îl pui atât de sus asupra celorlalți!»”, adăugând cu o ascutită ironie despre critic: „Nu-și putea închipui niciodată un *entuziasm impersonal*. [s.n.]” (Kremnitz 2022: 262). Mite trimite, evident, la criteriul pe care Măiorescu îl formulase în *Despre progresul adevărului în judecarea lucrărilor literare*: „Numai entuziasmul impersonal pentru ceea ce știi că este adevărat în gândirea ta și pentru ceea ce simți că este frumos în închipuirea ta, numai acesta îți pune pe frunte semnul celor chemați.” (Măiorescu 2005: 506).

Revenind la *Rumänische Skizzen*, prin intermediul acestei antologii s-a pus la cale o campanie de internaționalizare dusă pe mai multe planuri pentru ca, la final, receptarea cărții să fie și o legitimare autohtonă a *direcției noi*. Titu Măiorescu îi scria, încă din 1876, lui Julius Rodenberg, editor al publicației *Deutsche Rundschau*, pentru a-i recomanda „schitele românești” traduse de cumnata sa, despre care spunea: „O consider drept o femeie talentată, de la care literatura germană are ce aștepta.” (Măiorescu 1989a: 180), menționându-i, apoi, și rudele cu funcții în sistemul birocratic german. Liderul junimist aducea lămuriri cu privire la sine și la aspectele ce-l determinau să inițieze acest dialog: „În orice caz, o legătură comună, oricât ar fi de slabă, îi unește pe toți oamenii de cultură.” (Măiorescu 1989a: 179) – susținea el în concordanță cu principiul din *Direcția nouă în poezia și proza română*, unde avansa convingerea că „a se uni în principiile de cultura este soarta *neapărată* a fiecărui popor european” (Măiorescu 2005: 227). Apoi, completa: „și meritul mondial al germanilor, de la Herder încoace și de fapt de atunci, este de a fi ascultat *Vocile popoarelor*” (Măiorescu 1989a: 179). Ideea herderiană revine în scrisori, ceea ce înseamnă

renume și ale cărei lucrări au contribuit să ne facă mai bine cunoscuți și mai bine judecați în Germania și Austria.” (Măiorescu 2005: 547).

că Maiorescu vedea în ea un principiu comun cu partenerii săi. Criticul se prezenta, de asemenea, prin notițele din publicațiile germane *Enciclopedia Brochhaus* (la întocmirea căreia participase) și *Gegenwart*, precum și printr-un material din *Neue Freie Presse*, în care se explica de ce demisionase din funcția de ministru al cultelor.

Pe 5 septembrie 1877, Maiorescu îi scria fostului său coleg de la Institutul Theresian din Viena, Wilhelm Scherer, devenit profesor de literatură germană în importante universități austriece și germane, o epistolă în care lăuda activitatea publicistă a acestuia de la *Deutsche Rundschau* și îi sugera și miza cărții pe care i-o expedia: „Firește, aceste *Schițe românești* sunt lucruri mărunte, dar în ele se află viața populară plină de proșteime. Și nu are oare orice este autentic popular o valoare absolută?” (Maiorescu 1989b: 141). Pentru a-și întări afirmația, criticul recurge la câteva repere bibliografice despre care știa, probabil, că fac parte și din orizontul destinatarului: „Ce bună este *Revoluția sârbească* a lui Ranke. Ce importante sunt informațiile lui Kanitz despre Bulgaria. Iar de la *Vocile poporului* a lui Herder este o frumoasă caracteristică a spiritului german aceea de a cerceta și aprecia la justa valoare viața sufletească a altor popoare, ca un lucru important în sine.” (Maiorescu 1989b: 141). Maiorescu oferă apoi câteva date despre Mite, apreciind „cu câtă însuflețire înțelege foarte talentata doamnă noua țară și noua viață.” (Maiorescu 1989b: 142), după cum s-ar remarca și din lucrare, referindu-se, de bună seamă, la „Introducere”. Urmează o serie de informații despre pozițiile politice ale sale și ale *Junimii*, în genere, inclusiv față de Războiul de Independență, poziții în dezacord cu Carol I, în acest caz, precum și despre situația constituționalismului românesc:

Eu aștept liniștit în primul rând sfârșitul acestui război barbar. Pentru noi românii chestiunea este de mai mică importanță, *quoi qu'on en dise*. Neatârănarea este pentru moment doar o vorbă; *de facto* chiar eram; turcii nu ne-au deranjat deloc, nici așa, nici așa. Mult mai periculoși sunt pentru noi acești moscoviți neisprăviți. Eu și mulți însuflețiți ai aceleași convingeri privim doar cu aversiune la întregul război și regretăm ambiția personală a principelui Carl v. Hohenzollern. 1866, 1870 da, acelea au fost războaie! Atunci a fost idee! Dar ce au a face moscoviți și otomani cu idealul umanității? și unii, și alții sunt de aceeași valoare și lipsă de valoare, iar dacă această prostime se bate sau se împacă este, în fond, totuna. Căci să sperăm că acum s-a terminat cu prezentarea slavismului drept adevăratul pericol pentru Germania, iar rușii vor trebui să importe încă mai mult săpun, ca să se spele în primul rând pe ochi, înainte de a trage cu coada ochiului la civilizația apuseană.// După război vom putea să ne reluăm activitatea internă în România și probabil că frânele conducerii vor fi luate iarăși în mână de politicieni realiști care nu rostesc cuvinte mari. (Maiorescu 1989b: 142-143)

Urmează o descriere și a guvernării din care junimiștii au făcut parte în prima jumătate a deceniului opt din secolul al XIX-lea. Scrisoarea are, potrivit lămuririlor pe care le conține, o dublă funcție, literară și politică, intelectualul și politicianul român lăsând impresia că dacă nu știa efectiv opiniile lui Wilhelm Scherer în aceste chestiuni, încerca cel puțin să le anticipeze, din moment ce expune astfel de aspecte.

O lună mai târziu, Maiorescu începe să corespundeze cu Karl Emil Franzos, de această dată numai în scop literar: „Din însărcinarea autorului, am

onoarea de a vă trimite alăturat *Rumänische Skizzen*” (Maiorescu 1989b: 145), solicitând, direct, recenzarea în *Gegenwart*. Din text reiese că exista o deschidere a intelectualului austriac pentru cultura română: „În lucrarea din urmă³ v-ați referit cu atâta bunăvoință la mine personal, încât din ea am prins curajul de a vă ruga personal pentru introducerea *Schițelor române* în cercurile de lectură germane. Dv., ca nimeni altul, sunteți chemat să fiți un intermediar între noi și Europa apuseană și să ne susțineți în strădania de a deveni doar un sfert Asia și trei sferturi Europa.” (Maiorescu 1989b: 146). Epistola se încheie cu îndemnul legării unei relații literare de lungă durată. De altfel, scriitorul austriac i-a răspuns, propunându-i chiar să colaboreze pentru „o antologie românească” ce ar fi urmat să o „cointerezeze și pe doamna Mite Kremnitz”. Aflăm aceste lucruri din cea de-a doua scrisoare pe care Titu Maiorescu avea să i-o adreseze lui Franzos, în ianuarie 1878, împreună cu un volum din *Critice*, în care menționa: „Despre modul general de a privi lucrurile al *Criticelor*, care a devenit firul călăuzitor al așa-numitei *direcții noi* a partidului literar-politic din Iași vorbește prefața la *Rumänische Skizzen* ale doamnei Mite Kremnitz, iar fragmentul tradus acolo, *Încă un paragraf din „Critice”*, mi-am permis să vi-l redau imediat în limba germană în filele albastre anexate și să subliniez cu creion roșu alte pasaje de pe prima filă.” (Maiorescu 1989b: 158). În *Literatura română și străinătatea*, criticul va cita și un material din *Gegenwart* (1879), articol rezultat cel mai probabil din această corespondență.

Între 1880 și 1883, Mite Kremnitz a purtat o intensă corespondență cu filologul Lorenz Diefenbach, de care amintește și în scrisorile către Nicolae Gane, ce se întind, de altfel, pe parcursul a două decenii și jumătate. În articolul maiorescian din 1882, apare citat „cunoscutul etnograf și limbist Lorenz Diefenbach” cu opinii exprimate despre Slavici, Gane și *Doi feți cu stea-n frunte*. Mite îi prezentase cu lux de amănunte scriitorului german viața literară din *direcția nouă*, cea mai relevantă mărturie în acest sens e cea dintr-o scrisoare către Gane din 1880:

Am fost să văd pe D-l Diefenbach la Darmstadt. [...] A trebuit să-i las portretul D-v., pe care-l luasem cu mine, împreună cu acela al cumnatului meu, al lui Slavici, Rosetti, Eminescu etc., pentru a-i arăta oameniieminenți ai României, le-am pus pe toate într-un album mare pe care i l-am trimis, și dacă vă duceți cumva la Darmstadt veți găsi acolo galeria autorilor români contemporani. Sper că D-l Iacob Negruzzi nu-mi va refuza portretul său pentru a-l trimite D-lui Diefenbach, dacă-l vedeți, cereți-i-l pentru mine și în același timp nu uitați că eu nu mai am niciunul dintre portretele autorilor pe care i-am tradus. Este dreptul meu sacru de a-i traduce, nu vă mai cer învoirea, nu-i așa? (Kremnitz 1932: 291)

Această apropiere de mediile intelectuale germane, evidentă și sub alte aspecte, după cum o reflectă, de asemenea, epistolarul și jurnalul criticului, e cultivată mai intens începând cu 1876, asta și pe fondul Războiului de Independență și al politicii internaționale duse de Casa Regală, respectiv al

³ Maiorescu se referă aici, după cum aflăm din următoarea scrisoare către același Karl Emil Franzos, din 24 ianuarie 1878, la o referință din volumul 1 din *Vom Don zur Donau*, pe care scriitorul austriac o publicase inițial în revista *Gegenwart*.

diplomației culturale întreținute de Regina Elisabeta. Atât Mite Kremnitz, cât și Titu Maiorescu au încercat să joace un rol cât mai important în acest sens, continuând Junimea în București, participând la configurarea continuă a *direcției noi* și a căutării *fondului* în artă, literatură și disciplinele umaniste. Mai trebuie adăugat că Maiorescu reîntra în Academia Română în 1879, reorganizată printr-un decret chiar în acel an. Referința recurentă la Herder și raportarea la cultura germană ca epicentru european o face criticul și din dorința *activării* interesului celor pe care și-i dorea ca parteneri. De fapt, Maiorescu susținea că poporul român, în latura sa generală, în „specificul său național”, poate fi cunoscut prin intermediul literaturii, considerând că sub acest aspect operele junimiștilor pot fi valorificate. Or, mult discutata „teorie a romanului” a fost cu siguranță influențată de acest substrat politic, de acest calcul diplomatic, evident, de exemplu, și în modul în care liderul junimist și-a ales autorii pe care i-a tradus în limba română în aceeași perioadă.

3. Concluzii

Contextualizarea articolului *Literatura română și străinătatea* scoate la iveală încercarea junimiștilor de a-și crea o rețea culturală în spațiul german. Pe de o parte, prin intermediul acestuia a fost reconfirmată intern reușita *direcției noi*. Pe de altă parte, constatăm că literatura era utilizată ca instrument și canal diplomatic, prin care se transmiteau nu numai vederile culturale ale junimiștilor, ci și atitudinile lor politice în privința relațiilor internaționale. Rezultă din acest articol publicat în 1882, analizat până acum doar pentru neconvingătoarea schiță a teoriei *romanului* pe care o conține, că Titu Maiorescu a atribuit literaturii un statut complex, definit nu doar de legile interne ale tradiției pe care domeniul și-a autogenerat-o, ci și de funcțiile ce-i pot fi asociate: de document (reflector) al identității naționale și de mijloc și instrument diplomatic. Din punctul de vedere al lui Maiorescu, sistemul publicațiilor literare internaționale constituia, cu concursul universităților și instituțiilor academice, un mediu important de promovare și legitimare literară și, deopotrivă, politică a *junimistei* direcții noi din cultura română. Iar accesarea acestor rețele i-a modelat concepțiile și teoriile literare.

Nu din cauza desincronizării „a ratat” Maiorescu în încercarea de a formula o teorie a romanului post-romantic, ci din cauza absenței unui limbaj critic modern, adecvat, precum și din cauza pendulării între mizele literare și cele cultural-politice, în sens larg. Citit din perspectiva obiectivelor generale și urmărind toate substraturile sale contextuale, articolul *Literatura română și străinătatea* relevă un nou efort de sincronizare și, deopotrivă, o mostră de diplomație culturală.

BIBLIOGRAFIE

Alexandrescu 1999: Sorin Alexandrescu, *Privind înapoi, modernitatea*, Traduceri de: Mirela Adăscăliței, Șerban Angheliescu, Mara Chirițescu și Ramona Jugureanu, București, Editura Univers.

- Diaconu 2018: Mircea A. Diaconu, *Metacritice*, Iași, Editura Junimea.
- Eminescu 2018: Mihai Eminescu, *Publicistica literară*, Selecție, note și prefață de Cătălin Cioabă, București, Editura Humanitas.
- Kremnitz 2022: Mite Kremnitz, „Amintiri fugare despre M. Eminescu (încredințate fiului meu adoptiv)”, în *Mărturii despre Eminescu. Povestea unei vieți spusă de contemporani*, Selecție, note, cronologie și prefață de Cătălin Cioabă, București, Editura Humanitas.
- Kremnitz 1932: Mite Kremnitz, „Mite Kremnitz și Nicolae Gane. Scrisori din anii 1878-1906”, în I. E. Terouțiu, *Studii și documente literare*, vol. III, București, Institutul de Arte Grafice „Bucovina”.
- Kremnitz 1877: Mite Kremnitz, „Einleitung“, în *Rumänische Skizzen, Eingeleitet und übersetzt Von Mite Kremnitz*, București, Editura Socec.
- Lovinescu 1972: E. Lovinescu, *Titu Maiorescu*, București, Editura Minerva.
- Maiorescu 1989a: Titu Maiorescu, *Jurnal și Epistolar*, vol. VIII, Ediție îngrijită de Georgeta Rădulescu-Dulgheru, București, Editura Minerva.
- Maiorescu 1989b: Titu Maiorescu, *Jurnal și Epistolar*, vol. IX, Ediție îngrijită de Georgeta Rădulescu-Dulgheru, București, Editura Minerva.
- Maiorescu 2005: Titu Maiorescu, *Opere. I. Critice*, Ediție îngrijită, cronologie, note și comentarii de D. Vatamaniuc, Studiu introductiv de Eugen Simion, București, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă și Editura Univers Enciclopedic.
- Maiorescu 2013: Titu Maiorescu, *Opere. I. Jurnal*, Ediție critică coordonată de Bogdan Dascălu, Text stabilit, traducere, nota asupra ediției, note, glosar și indici de Ana-Maria Dascălu și Bogdan Mihai Dascălu, București, Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă.
- Manolescu 1970: Nicolae Manolescu, *Contradicția lui Maiorescu*, București, Editura Cartea Românească.